

## ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ НАДРОКОРИСТАВАННЯ

### CONTENT OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL RELATIONS IN THE SPHERE OF OVERUSE

Баркалов О.О., к.т.н.,  
спеціаліст в ІІІ «Oracle»

ORCID ID: 0009-0004-8814-2763

У даній статті досліджено зміст та особливості адміністративно-правових відносин в сфері надкористування.

Відзначено, що суб'єктами адміністративно-правових відносин в сфері надкористування є уповноважені суб'єкти публічної адміністрації, їх посадові особи та структурні підрозділи, а також суб'єкти адресати - фізичні та юридичні особи, які беруть участь у регулюванні, управлінні та використанні природних ресурсів відповідно до законодавства.

До особливостей адміністративно-правових відносин в сфері надкористування віднесено: 1) описують взаємодію між державними органами та іншими учасниками, урегульовані адміністративним правом, які спрямовані на ефективне управління природними ресурсами. Ці відносини характеризуються одностороннім державно-владним впливом, де органи влади, такі як міністерства, відомства державного управління та місцевого самоврядування, виконують свої управлінські функції, використовуючи методи переконання та примусу для регулювання видобувних процесів згідно з встановленими законами; 2) охоплюють широкий спектр суб'єктів і є комплексними, оскільки вони включають не тільки регулювання на національному рівні, але й координацію між різними рівнями управління в масштабах держави. Основним об'єктом впливу в цих відносинах є поведінка суб'єктів управління, яка визначається через законодавчо регульовані рамки, спрямовані на забезпечення належного використання надр; 3) захищають переважно публічно-правові інтереси, гарантуючи, що діяльність у сфері надкористування відповідає державним та суспільним вимогам. Це означає, що управління надрами не лише служить державним інтересам у вигляді економічного зростання та розвитку, але й спрямоване на забезпечення екологічної стабільності та захисту прав громадян; 4) можуть виникати як з ініціативи державних органів, так і з ініціативи суб'єктів управління, що включає заяви, пропозиції або скарги від фізичних та юридичних осіб, що вказує на двосторонній характер комунікації та взаємодії. Такий механізм дозволяє адаптувати управлінські процеси та впроваджувати зміни, що сприяють покращенню управління ресурсами; 5) є організаційно-правовими, структуруючи процес управління через встановлення чітких норм і правил, що забезпечують оптимальне функціонування владних структур у сфері надкористування.

**Ключові слова:** надра, надкористування, адміністративно-правові відносини, суб'єкти публічного адміністрування, повноваження та компетенція.

This article examines the content and peculiarities of administrative and legal relations in the field of subsoil use.

It was noted that the subjects of administrative and legal relations in the field of subsoil use are the authorized subjects of public administration, their officials and structural units, as well as the addressee subjects are natural and legal persons who participate in the regulation, management and use of natural resources in accordance with the law.

The features of administrative-legal relations in the field of subsoil use include: 1) describe the interaction between state bodies and other participants, regulated by administrative law, which are aimed at effective management of natural resources. This relationship is characterized by one-sided state-authority influence, where authorities such as ministries, departments of state administration and local governments perform their managerial functions, using methods of persuasion and coercion to regulate extractive processes according to established laws; 2) cover a wide range of subjects and are complex, as they include not only regulation at the national level, but also coordination between different levels of government at the state level. The main object of influence in these relations is the behavior of management subjects, which is determined through the legally regulated framework aimed at ensuring proper use of the subsoil; 3) protect primarily public and legal interests, ensuring that activities in the field of subsoil use meet state and public requirements. This means that subsoil management not only serves state interests in the form of economic growth and development, but is also aimed at ensuring environmental stability and protecting the rights of citizens; 4) may arise both at the initiative of state bodies and at the initiative of management subjects, including statements, proposals or complaints from individuals and legal entities, which indicates the two-way nature of communication and interaction. Such a mechanism allows to adapt management processes and implement changes that contribute to the improvement of resource management; 5) are organizational and legal, structuring the management process through the establishment of clear norms and rules that ensure optimal functioning of power structures in the field of subsoil use.

**Key words:** subsoil, subsoil use, administrative and legal relations, subjects of public administration, authority and competence.

**Постановка проблеми.** Дослідження даної проблеми набуває особливої актуальності у контексті забезпечення балансу між державними, приватними і суспільними інтересами у використанні природних ресурсів. Ключове завдання полягає у визначенні та аналізі механізмів правового регулювання, які б водночас сприяли ефективному використанню ресурсів, захищали б права та інтереси всіх зацікавлених сторін, та враховували потреби екологічної безпеки та сталого розвитку. Наразі у сфері надкористування існують численні виклики, що включають необхідність оновлення законодавчої бази, вдосконалення контрольно-наглядових функцій держави, а також вирішення проблем корупції та неефективності управлінських процесів. Це вимагає глибокого дослідження існуючих адміністративно-правових норм і практик, а також розробки нових підходів, які б змогли адекватно реагувати на сучасні виклики та потреби суспільства.

**Метою статті** є розкриття змісту адміністративно-правових відносин в сфері надкористування.

**Аналіз останніх досліджень.** Проблематика визначення змісту та видів надкористування досліджувалась у наукових працях таких вчених, як: А.О. Борисенко, В.К. Колпаков, Т.О. Коломоєць, О.А. Лагода, Є.В. Шульга та інші. Окремі аспекти надкористування в Україні досліджувалися в працях науковців В. К. Філатової, О. А. Грицан, Р. С. Кіріна, А. П. Гетьмана, О. М. Олійника та інших науковців.

**Виклад основного матеріалу.** Адміністративно-правові відносини в сфері надкористування складають важливу частину правового поля, що регулює доступ, експлуатацію та управління природними ресурсами, зокрема мінеральними ресурсами. Ці відносини формуються на основі комплексу законодавчих актів, які визначають правила використання надр, розподілу ліцензій, контролю за

дотриманням екологічних норм та взаємодії між державними органами, приватним сектором і громадськістю.

Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук та О. В. Дьяченко зазначають, що адміністративно-правові відносини – це суспільні відносини у сфері державного управління, учасники яких виступають носіями прав і обов'язків, урегульованих нормами адміністративного права [1, с. 50].

В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко визначають адміністративно-правові відносини як стійкі правові зв'язки між суб'єктами й об'єктами публічного (в основному – державного) управління, що виникають у результаті дії адміністративно-правових норм [2, с. 34].

Ю. П. Битяк загалом підтримує традиційну точку зору адміністративістів щодо ознак адміністративних правовідносин вказує на існування двох найважливіших ознак, притаманних адміністративно-правовим відносинам: з одного боку, вони є формами соціальних відносин, оскільки в них обов'язково беруть участь люди чи їх об'єднання, а з іншого – формами організаційних відносин, у процесі реалізації яких вирішуються завдання управлінської діяльності [1, с. 54].

Таким чином, адміністративно-правові відносини – це суспільні відносини, що виникають на основі норм адміністративного права між суб'єктами адміністративного права, де один суб'єкт наділений владно-управлінськими повноваженнями, а другий є підконтрольним, з метою впливу на поведінку підконтрольного суб'єкта в публічно-правовій сфері.

Особливостями адміністративно-правових відносин є: 1) підставою для їх виникнення є норма адміністративного права; 2) вони виникають у сфері публічного управління; 3) є дво- чи багатосторонніми, де однією із сторін обов'язково є суб'єкт владних повноважень; 4) можуть мати примусовий, обмежувальний, заохочувальний характер; 5) складаються із суб'єкта, об'єкта, змісту, юридичних фактів; 6) охороняються державою; 7) захищені адміністративно-правовими засобами, у тому числі й обмежувального характеру; 8) виникають у різних сферах публічного управління, таких як економіка, культура, житлово-комунальне господарство, охорона здоров'я, освіта, внутрішні справи, оборона тощо [2].

Адміністративно-правові відносини в досліджуваній сфері включають відносини, що виникають в процесі ліцензування та нагляду за видобутком корисних копалин. Держава, виступаючи регулятором, видає документи дозвільного характеру компаніям, які відповідають певним критеріям та здатні забезпечити технологічний та безпечний видобуток. Ліцензування не тільки забезпечує державі контроль над національними ресурсами, але й встановлює обов'язки користувачів надр щодо екологічних стандартів та розміру роялті.

Крім того, важливим аспектом адміністративно-правових відносин є контроль за дотриманням законодавства у сфері надрокористування. Ці заходи необхідні для запобігання незаконному видобутку, мінімізації шкоди довкіллю та забезпечення безпечних умов праці.

Значна роль у цих відносинах належить також судовому захисту прав та інтересів суб'єктів приватного сектору. При виникненні конфліктів, таких як порушення умов ліцензії, незаконний видобуток або екологічні катастрофи, заінтересовані сторони можуть звертатися до суду для вирішення спорів. Судова практика у цій сфері не тільки впливає на розвиток законодавства, але й формує правозастосувальну практику.

Окрім того, важливим напрямком у вдосконаленні адміністративно-правових відносин є розвиток міжнародного співробітництва. Глобалізація та транснаціональний характер багатьох компаній, що займаються видобутком надр, вимагають гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами та практиками. Це допомагає не тільки в регулюванні використання ресурсів,

але й у захисті інвестицій та недопущенні міжнародних конфліктів.

Отже, **суб'єктами адміністративно-правових відносин у сфері надрокористування є уповноважені суб'єкти публічної адміністрації, їх посадові особи та структурні підрозділи, а також суб'єкти адресати - фізичні та юридичні особи, які беруть участь у регулюванні, управлінні та використанні природних ресурсів відповідно до законодавства.**

Особливості адміністративно-правових відносин у сфері надрокористування полягають в наступному.

1. Адміністративно-правові відносини в сфері надрокористування описують взаємодію між державними органами та іншими учасниками, урегульовані адміністративним правом, які спрямовані на ефективне управління природними ресурсами. Ці відносини характеризуються одностороннім державно-владним впливом, де органи влади, такі як міністерства, відомства державного управління та місцевого самоврядування, виконують свої управлінські функції, використовуючи методи переконання та примусу для регулювання видобувних процесів згідно з встановленими законами.

2. Ці відносини охоплюють широкий спектр суб'єктів і є комплексними, оскільки вони включають не тільки регулювання на національному рівні, але й координацію між різними рівнями управління в масштабах держави. Основним об'єктом впливу в цих відносинах є поведінка суб'єктів управління, яка визначається через законодавчо регульовані рамки, спрямовані на забезпечення належного використання надр.

3. Адміністративно-правові відносини захищають переважно публічно-правові інтереси, гарантуючи, що діяльність у сфері надрокористування відповідає державним та суспільним вимогам. Це означає, що управління надрами не лише служить державним інтересам у вигляді економічного зростання та розвитку, але й спрямоване на забезпечення екологічної стабільності та захисту прав громадян.

4. Ці відносини можуть виникати як з ініціативи державних органів, так і з ініціативи суб'єктів управління, що включає заяви, пропозиції або скарги від фізичних та юридичних осіб, що вказує на двосторонній характер комунікації та взаємодії. Такий механізм дозволяє адаптувати управлінські процеси та впроваджувати зміни, що сприяють покращенню управління ресурсами.

5. На законодавчому рівні, адміністративно-правові відносини є організаційно-правовими, структуруючи процес управління через встановлення чітких норм і правил, що забезпечують оптимальне функціонування владних структур у сфері надрокористування.

Суб'єктами адміністративно-правових відносин у сфері надрокористування є: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадяни України та юридичні особи, зареєстровані в Україні, іноземці та особи без громадянства (у визначених законом випадках).

До відання Верховної Ради України у сфері регулювання гірничих відносин належить: законодавче регулювання гірничих відносин; визначення основних напрямів державної політики у галузі геологічного вивчення, використання і охорони надр; вирішення інших питань у сфері регулювання гірничих відносин відповідно до Конституції України [4].

До відання Кабінету Міністрів України у галузі геологічного вивчення, використання і охорони надр належить: 1) реалізація державної політики у сфері регулювання гірничих відносин; 2) здійснення державного контролю за геологічним вивченням, використанням та охороною надр, а також за утворенням та використанням техногенних родовищ і переробкою мінеральної сировини; 3)

визначення порядку діяльності органів виконавчої влади в галузі використання і охорони надр, координація їх діяльності; 4) забезпечення розробки загальнодержавних та регіональних програм у галузі геологічного вивчення, використання і охорони надр; 5) визначення темпів використання, подальшого розширення та якісного поліпшення мінерально-сировинної бази; 6) визначення порядку використання надр та їх охорони, розробки і затвердження відповідних норм і правил; 7) встановлення збору за видачу спеціальних дозволів на користування надрами; 8) створення єдиної системи Державного інформаційного геологічного фонду та визначення порядку розпорядження геологічного інформацією; 9) організація державної експертизи та оцінки запасів корисних копалин; 10) вирішення питань використання надр для складування і захоронення відходів виробництва та інших шкідливих речовин [4].

До повноважень Міністерства екології та природних ресурсів України належить: 1) забезпечує нормативно-правове регулювання з питань щодо: обліку робіт і досліджень, пов'язаних з геологічним вивченням надр; обліку нафтових і газових свердловин та обліку обсягу погашених і видобутих корисних копалин, їх втрат, а також форм звітності щодо обліку запасів корисних копалин для ведення державного обліку родовищ, запасів і проявів корисних копалин; порядку обліку, зберігання та користування матеріалами державного інформаційного геологічного фонду; змісту, оформлення і порядку подання на розгляд в установленому порядку геолого-економічної оцінки родовищ металічних і неметалічних корисних копалин; виконання робіт із стандартизації, метрології, за результатами проведення сертифікації у сфері геологічного вивчення, охорони та використання надр, у тому числі щодо правил нормативного забезпечення геологічного вивчення надр; порядку погодження надання надр у користування; грошової винагороди за відкриття нових родовищ корисних копалин, що мають промислове значення; проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень, пов'язаних з розробленням і впровадженням у виробництво наукових і методичних основ прогнозування, пошуком та розвідкою родовищ корисних копалин, прогнозуванням змін геологічного середовища та іншими потребами геологічного вивчення надр, зокрема щодо: – стадій геологорозвідувальних робіт; – порядку організації та здійснення розробки родовищ корисних копалин загальнодержавного значення; – ведення Державної еколого-геологічної карти [4].

Наступним суб'єктом, який наділений повноваженнями та компетенцією в сфері надрокористування є Державна служба геології та надр України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра захисту довкілля та природних ресурсів і який реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, є уповноваженим органом з питань реалізації угод про розподіл продукції [5].

Місцеві державні адміністрації в межах, визначених Конституцією і законами України, здійснюють на відповідних територіях державний контроль за: використанням та охороною лісів, надр, води, атмосферного пові-

тря, рослинного і тваринного світу та інших природних ресурсів [6].

До компетенції обласних, Київської та Севастопольської міських рад у порядку, встановленому цим Кодексом та іншими законодавчими актами, належить: розподіл між відповідними місцевими бюджетами плати за користування надрами; розроблення, затвердження та виконання місцевих програм розвитку мінерально-сировинної бази, раціонального використання і охорони надр; оголошення геологічних об'єктів, що становлять наукову або культурну цінність, об'єктами природно-заповідного фонду місцевого значення; припинення права на користування ділянкою надр у випадках і порядку; здійснення контролю за використанням та охороною надр; вирішення інших питань у сфері регулювання гірничих відносин, визначених законом [4].

Користувачами надр можуть бути підприємства, установи, організації, громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, іноземні юридичні особи.

Користувачами надр на умовах угод про розподіл продукції можуть бути громадяни України, іноземці, особи без громадянства, юридичні особи України або інших держав, об'єднання юридичних осіб, створені в Україні чи за межами України (інвестори), що відповідають вимогам законодавства України. Об'єднання юридичних осіб, що не є юридичною особою, може бути користувачем надр відповідно до угоди про розподіл продукції за умови, що учасники такого об'єднання несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями, передбаченими угодою про розподіл продукції.

Користувачами надр не можуть бути: 1) юридичні особи, зареєстровані у державі, визнаній Верховною Радою України державою-агресором; 2) юридичні особи, у яких: істотну участь має держава, визнана Верховною Радою України державою-агресором; істотну участь мають юридичні особи, зареєстровані у державі, визнаній Верховною Радою України державою-агресором; істотну участь мають або є кінцевими бенефіціарними власниками фізичні особи – громадяни та (або) резиденти держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором; 3) фізичні особи – громадяни та (або) резиденти держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором [4].

Отже, адміністративно-правові відносини в сфері надрокористування охоплюють широкий спектр діяльності, що включає ліцензування, контроль, моніторинг та управління користуванням природних ресурсів. Держава через свої органи забезпечує регулювання цих процесів, гарантуючи відповідність діяльності економічним, екологічним і соціальним стандартам. Суб'єкти адміністративно-правових відносин у цій галузі включають не лише державні органи, але й місцеві адміністрації, приватні компанії, громадяни та громадські організації. Всі вони виступають як активні учасники процесу управління надрами, кожен з яких має свої права та обов'язки, визначені адміністративним законодавством. Глобалізація та міжнародний характер багатьох компаній у сфері надрокористування вимагають від України гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Це сприяє не тільки регулюванню використання ресурсів, але й захисту інвестицій та недопущенню міжнародних конфліктів.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: Підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
2. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
3. Про затвердження Положення про Державну службу геології та надр України: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1174. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1174-2015-%D0%BF#Text>
4. Кодекс України про надра: Закон України від 27 липня 1994 року № 132/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1994. № 36. Ст.340.
5. Про затвердження Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 січня 2015 р. № 32. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/247927180>
6. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV. *Відомості Верховної Ради України*, 1999. № 20-21. Ст.190.